

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

К.В. Бориченко, А.О. Гудзь, О.Є. Панфілов

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчально-методичний посібник
*для здобувачів вищої освіти I курсу магістратури факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності*

Одеса
Фенікс
2022

УДК 001.891(075.8)
Б 82

*Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 1 від 16 вересня 2022 р.)*

Автори:

Бориченко К. В. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення НУ «Одеська юридична академія»;

Гудзь А. О. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення НУ «Одеська юридична академія»;

Панфілов О. Є. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного і фінансового права НУ «Одеська юридична академія»

Рецензенти:

Дудченко В. В. – доктор юридичних наук, професор, вчений секретар, Заслужений юрист України, професор кафедри загальної теорії права та держави НУ «Одеська юридична академія»;

Потопахіна О. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ОНУ імені І. І. Мечникова

Бориченко К. В., Гудзь А. О., Панфілов О. Є.

Методологія та організація наукових досліджень : навч.-метод. посіб для здобувачів вищої освіти 1 курсу магістрат. ф-ту адвокатури та антикорупц. діяльності [Електронне видання] / К. В. Бориченко, А. О. Гудзь, О. Є. Панфілов. – Одеса : Фенікс, 2022. – 48 с.

URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/22511>

ISBN 978-966-928-851-6

© К. В. Бориченко, А. О. Гудзь, О. Є. Панфілов, 2022

ЗМІСТ

Передмова	4
Тематичний план курсу.....	6
Теми лекцій	7
Плани практичних занять та методичні матеріали для самостійної роботи...	9
Питання для підготовки до іспиту	46

ПЕРЕДМОВА

Сучасний етап розвитку суспільства висуває нові, на багато вищі вимоги щодо творчого потенціалу фахівців, які мають володіти сучасною методологією та новими науковими методами наукового дослідження, володіти навиками орієнтуватися в динамічному потоці наукової інформації, швидко та ефективно знаходити найбільш раціональні конструкторські, технологічні та організаційні рішення.

Здатності та навики, яких набудуть здобувачі вищої освіти за результатами вивчення курсу позитивно вплинуть на їх конкурентоспроможність на ринку праці, адже сьогодні при працевлаштуванні перевага надається тим випускникам університетів, які здатні досліджувати процеси і явища та об'єкти застосування їх знань з метою виявлення прихованих можливостей цих об'єктів та спрямування процесів в них у необхідному напрямку. Тому для здобувачів вищої освіти з-поміж широкого кола навчальних дисциплін загального характеру однією з ключових є навчальна дисципліна «Методологія та організація наукових досліджень».

Сучасний фахівець повинен мати не тільки якісну професійну підготовку, а й глибокі знання у сфері наукових досліджень, що передбачає засвоєння методологічних засад наукової праці, вміння шукати, акумулювати та аналізувати інформацію, формувати логіку наукових пошуків, опрацьовувати одержані результати та оформляти їх у вигляді наукового звіту, статей та інших публікацій, презентаційних матеріалів тощо. По кожному із цих напрямів досягнення поставленої мети в представленому навчальному посібнику запропоновані: лекційний матеріал, підрозділи для поглиблення знань самостійно, додаткова спеціальна література, форми поточного контролю отриманих знань.

Навчально-методичний посібник підготовлено з метою висвітлення методико-організаційних засад науково-дослідної діяльності, що стане в нагоді в складному процесі наукового дослідження. Використовуючи даний посібник при підготовці до практичних занять, студенти зможуть не лише оволодіти теоретичними знаннями, але й в перспективі застосовуватимуть їх для вирішення конкретних життєвих ситуацій.

Курс складається із 6 тем. При підготовці, крім цього, доцільно використовувати конспекти лекцій та підручники. Природно, що охопити досить великий обсяг матеріалу проблематично, тому головною для здобувача освіти, перш за все, є здатність у ньому орієнтуватися, розуміти його зміст, знати, яким чином застосовуються здобуті знання на практиці.

Сподіваємось, що навчально-методичний посібник буде корисним не тільки для студентів, а й для практиків, аспірантів, науковців, всіх, хто цікавиться проблемами методології та організації наукових досліджень на сучасному етапі.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Денна форма				Заочна форма		
	Усього	У тому числі			У тому числі		
		Л.	П.	С.р.	Л.	П.	С.р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Тема 1. Наука та наукові дослідження в сучасному світі	4	2	2	-	-	-	
Тема 2. Види, етапи та обґрунтування доцільності проведення наукового дослідження	4	2	2	-	-	-	
Тема 3. Методологія та методи наукових досліджень	6	2	2	-	2		
Тема 4. Інформаційне забезпечення наукових досліджень (робота з науковою інформацією)	10	4	4	-	2	-	
Тема 5. Написання і оформлення наукових праць здобувачів вищої освіти	10	4	4	-	2	-	
1. Тема 6. Оприлюднення наукових досліджень	10	2	4	-	2	2	
РАЗОМ	44	16	18	-	8	2	

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. НАУКА ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ – 2 год.

Виникнення та еволюція науки. Предмет і сутність наукових досліджень. Функції наукової теорії. Понятійно-категоріальний апарат. Класифікація наук.

Тема 2. ВИДИ, ЕТАПИ ТА ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ
ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ – 2 год.

Процес наукового дослідження, його характеристика та етапи проведення.

Наукове дослідження як основна форма наукової діяльності. Види та ознаки наукового дослідження. Тема дослідження.

Постановка мети дослідження. Формулювання завдань дослідження. Взаємозв'язок проблеми, мети, об'єкта, предмета і назви теми наукового дослідження

Тема 3. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ – 2 год.

Поняття про методологію досліджень, види та функції наукових досліджень. Наукова парадигма. Методологія економічної науки. Типологія методів наукового дослідження

Тема 4. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
(РОБОТА З НАУКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ) – 4 год.

Поняття про наукову інформацію та її роль у здійсненні наукових досліджень. Бібліотечно-бібліографічні джерела інформації у наукових дослідженнях.

Методика вивчення наукової, навчальної, навчально-методичної літератури. Поняття про наукову інформацію та її роль у здійсненні наукових досліджень.

Тема 5. НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ – 4 год.

Наукова публікація: поняття, функції, основні види. Наукова монографія, наукова стаття, тези. Методика підготовки та оформлення публікацій. Форми звітності при науковому дослідженні

Тема 6. ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ – 4 год.

Види наукових публікацій. Наукова монографія. Наукова стаття. Тези наукової доповіді (повідомлення). Наукова доповідь (повідомлення). Правила оформлення публікацій

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. НАУКА ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

1. *Виникнення та еволюція науки.*
2. *Предмет і сутність наукових досліджень.*
3. *Функції наукової теорії.*
4. *Категоріальний апарат. Класифікація наук.*

Основні положення теми та методичні рекомендації

Наука є складною й багатомірною, тому однозначно номінувати її практично неможливо. Найбільш поширеними є два визначення науки, першим із яких є розгляд її як особливого виду пізнавальної діяльності, що спрямований на вироблення об'єктивних, системно організованих і обґрунтованих знань про світ, а другим – розгляд її як соціального інституту, що забезпечує функціонування наукової пізнавальної діяльності.

Наука – це особлива форма людської діяльності, яка склалася історично і має своїм результатом цілеспрямовано відібрані факти, гіпотези, теорії, закони й методи дослідження. Слід мати на увазі, що наукове мислення є по суті запереченням того, що на перший погляд здається очевидним. Науковими слід вважати будь-які дослідження, теорії, гіпотези, які припускають перевірку.

Науці протистоїть антинаука – вид діяльності, відмінної від наукової, результати якої претендують на визнання, авторитетність. Антинаука захищає способи пізнання світу, які суперечать науковому узагальненню дійсності.

Історія науки засвідчує, що будь-яке справжнє наукове відкриття, яким би абстрактним воно не здавалося спочатку, рано чи пізно знаходить своє застосування. Іншою метою науки є наукове пояснення явищ природи,

зафіксованих людиною, та наукове передбачення для перетворення реальної дійсності в інтересах людства.

Наука має дві важливих складові: систему наукових знань і систему наукової діяльності.

Система наукових знань складається з таких основних елементів, як теорія, закони, гіпотези, поняття й наукові методи.

Теорія – учення, система ідей, поглядів, положень, тверджень, спрямованих на тлумачення того чи іншого явища, а закон – це внутрішній зв'язок явищ, що зумовлює їхній закономірний розвиток.

Гіпотеза являє собою наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких процесів (явищ) або причин, які зумовлюють даний наслідок. Гіпотеза є складовою наукової теорії.

Поняття – це думка, відбита в узагальненій формі. Поняття виробляються (уточнюються) не лише на початку наукової діяльності, а переважно як необхідні наукові наявні знання в постановці проблеми й формуванні гіпотез.

Наукові методи – це весь арсенал накопичених методів дослідження, а також етап наукової діяльності (методи, методика), які використовуються у процесі наукової діяльності в певному конкретному циклі. Зокрема проблеми й гіпотези також є науковими знаннями, але вони більш суттєві, ніж етапи наукової діяльності.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на здобуття й використання нових знань. Вона включає етапи отримання наукової продукції: 1) постановка (виникнення) проблеми; 2) побудова гіпотез і застосування тих, які вже існують; 3) створення та впровадження нових методів дослідження, спрямованих на доведення гіпотез; 4) узагальнення результатів наукової діяльності.

Важливо зазначити, що основний продукт, який відповідає розв'язуванню цілям і проблемам, наука отримує лише після завершення циклу у вигляді законів і теорій.

Історія становлення й розвитку науки налічує багато тисяч років. Перші елементи науки з'явилися ще в стародавньому світі у зв'язку з потребами суспільної практики і мали суто практичний характер.

Історично першою формою науки була наука античного світу, або протонаука, предметом вивчення якої була вся природа в цілому. У цей період з'являються першооснови хімії, необхідні для видобування металів із руд, фарбування тканин. Потреби у відліку часу, орієнтування на Сонце, Місяць, визначення порядку зміни сезонних явищ заклали підґрунтя для астрономії.

Дещо раніше виникли основи математики, які включали водночас елементи арифметики й геометрії.

У добу Відродження було проведено основну інтелектуальну роботу, що підготувала виникнення класичного природознавства. Це стало можливим завдяки світоглядній революції, що відбулася в Ренесансу й полягала в зміні системи «людина – світ людини». Ця система розпалася на три самостійних: ставлення Людини до Природи, до Бога і до самої себе.

В епоху Середньовіччя визначальним ставленням до світу було відношення людини до Бога як вищої цінності. Відношення людини до природи, що розглядалась як символ Бога, і до самої себе як покійного раба Божого, були похідними від цього основного ставлення.

Наука в сучасних її формах почала складатись у XVII–XVIII ст. і завдяки головній закономірності свого розвитку перетворилася в нашу епоху на безпосередню продуктивну силу, яка суттєво та всебічно впливає на життя суспільства.

У XX ст. розвиток науки в усьому світі характеризувався винятково високими темпами. На основі досягнень математики, фізики, хімії, біології та інших наук набули розвитку молекулярна біологія, генетика, хімічна фізика, фізична хімія, кібернетика, біокібернетика.

У сучасних умовах різко змінився характер наукового дослідження, підхід до вивчення явищ природи. Замість попередньої ізоляції окремих дисциплін відбувається їх взаємодія, взаємопроникнення.

Тепер будь-який об'єкт природи або явище вивчають у комплексі взаємопов'язаних наук. Слід мати на увазі й те, що інтеграційні процеси є однією з характерних рис сучасного етапу розвитку науки. Далекосяжні процеси її диференціації та інтеграції взаємно переплітаються і трансформуються.

Формою розвитку науки є наукове дослідження, тобто вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на них різних чинників, а також вивчення взаємодії між явищами за допомогою наукових методів з метою отримання доведених і корисних для науки і практики рішень з максимальним ефектом.

Наукове дослідження – це цілеспрямований процес пізнання, який здійснюється з метою викриття закономірностей зміни об'єктів в залежності від певних умов місця і часу їх функціонування для подальшого використання їх в практичній діяльності. Це організований процес розумової праці, безпосередньо направлений на виробництво нових знань. Отримання нових наукових даних – соціальна потреба суспільства, яка зростає в останній час, в епоху НТР.

Специфіка наукової праці обумовлює мету науково-дослідної роботи. Мета наукового дослідження – всебічне, достовірне вивчення об'єкту, процесу чи явища, їх структури, зв'язків та відносин на основі розроблених в науці принципів і методів пізнання, а також отримання та впровадження в практику корисних для людини результатів.

Теорії як найвищій формі вираження наукових знань властиві багато важливих функцій, основними з яких є пояснювальна, передбачувальна, синтезуюча, методологічна, практична.

Первинним поняттям при формуванні наукових знань є наукова ідея – форма відображення у мисленні нового розуміння об'єктивної реальності. Тому наукові ідеї є своєрідним якісним скачком думки за межі вже раніше пізнаного.

Гіпотези як і ідеї мають імовірнісний характер і проходять у своєму розвитку три стадії:

- накопичення фактичного матеріалу і висунення на його основі припущень;
- формулювання та обґрунтування гіпотези;
- перевірка отриманих результатів на їх практиці і на основі уточнення гіпотези.

Якщо отриманий практичний результат відповідає припущенням, то гіпотеза перетворюється на наукову теорію, тобто стає достовірним знанням.

Процедури, за допомогою яких встановлюється істинність будь-якого твердження, називають доказами.

У доказах застосовують два способи встановлення істини: безпосередній і опосередкований.

При безпосередньому способі істина встановлюється в процесі практичних дій – це може бути спостереження, демонстрація, вимірювання, розрахунок, облік тощо.

При опосередкованому способі, доказ є логічною процедурою встановлення істинності будь-якого твердження за допомогою інших тверджень, істинність яких уже доведена, у структурі доказів можуть бути такі елементи: теза, аргумент і демонстрація.

Теза – це систематизований виклад основних положень, думок, спостережень, в ній відсутні деталі, пояснення, ілюстрації тощо.

Аргумент – це підстава, доказ, які використовуються для обґрунтування, підтвердження чогось.

Демонстрація (ілюстрація) – це форма зв'язку між аргументами та тезою (макети, таблиці, схеми).

Внутрішній суттєвий стійкий взаємозв'язок явищ в природі і суспільстві, що зумовлює їх закономірний розвиток, визначає закон.

Для доведення закону наука використовує судження. Це форма мислення, яка шляхом порівняння кількох понять дозволяє стверджувати або заперечувати наявність в об'єктах дослідження певних властивостей, якостей. Інакше, це будь-яке висловлювання, думка про певний предмет чи явище. Його можна отримати при безпосередньому спостереженні будь-якого факту, або опосередковано за допомогою умовиводу

Умовивід – це розумова операція, в процесі якої з певної кількості заданих суджень виводиться інше судження, яке певним чином пов'язане з вихідним.

Одним із результатів наукової діяльності є формування теорій – найбільш високої форми узагальнення і систематизації знань, що дає цілісне уявлення про закономірності та суттєві зв'язки дійсності. Під теорією розуміється вчення про узагальнений практичний досвід, тобто теорія будується на результатах, отриманих на емпіричному рівні досліджень.

Структуру теорій формують факти, поняття і судження, положення, закони, аксіоми і постулати, принципи.

Завдання для перевірки знань:

1. Охарактеризуйте основні етапи становлення та розвитку науки.
2. Визначте співвідношення між такими категоріями, як факти, поняття, судження, положення, закони, аксіоми та постулати. Розкрийте їх зміст.

ТЕМИ НАУКОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ І РЕФЕРАТИВ

1. Видатні відкриття у фізиці, хімії, механіці, математиці, біології, астрономії, геології середини XVI ст. до кінця XIX ст.
2. Унікальність як атрибутивна характеристика кожного якісного дослідження.

Практичні завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте види та ознаки наукового дослідження (*оформити у виді таблиці*)
2. Порівняйте між собою фундаментальні та прикладні наукові дослідження (*визначити спільні та відмінні ознаки, особливості притаманні кожній із груп. Представити у вигляді таблиці/презентації*)

Спеціальна література:

1. Афанасьєва О.Н. Лекції з основ наукових досліджень. URL: <http://www.studmed.ru>.
2. Єріна А.М., Захожай В.Б., Єрін Д.Л. Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник/ А.М. Єріна, В.Б. Захожай, Д.Л. Єрін Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.
3. Звонкова Г.Л. Академічна наука України: організація діяльності. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Історія і філософія науки і техніки»*. 2011. Вип. 19. С. 94-100.
4. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник». К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
5. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2009. 192 с.
6. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.
7. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ В.С. Марцин, Н.Г. Міценко, О.А. Даниленко. Л.: Ромус–Поліграф, 2002. 128 с.
8. Мочерний С.В. Методологія економічних досліджень. Л.: Світ, 2001. 419 с.
9. Організація наукових досліджень, написання та захист магістерської дисертації/ за ред. Пасічника В.В. К.: «Ліра-К», 2010. 282 с.
10. Попович О.С. Структурні зміни кадрової складової наукового потенціалу України. *Міжнародний науковий журнал «Наука та наукознавство»*. 2011. № 1(71) С. 26-33.
11. Цехмістрова Г.С. «Основи наукових досліджень»: навч. посібник/ Г.С. Цехмістрова. Київ: Видавничий дім «Слово», 2004. 240 с.
12. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання – Прес, 2002. 295 с.
13. Шкарабан С.М. Вдосконалення організації та методики наукових досліджень в Україні/ С.М. Шкарабан, Є.О. Познахівський. *Українська наука: минуле сучасне, майбутнє*. 2011. Вип. 16. С. 308-311.

Тема 2. ВИДИ, ЕТАПИ ТА ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. *Процес наукового дослідження, його характеристика та етапи проведення. Наукове дослідження як основна форма наукової діяльності.*
2. *Види та ознаки наукового дослідження.*
3. *Тема дослідження. Постановка мети дослідження. Формулювання завдань дослідження.*
4. *Взаємозв'язок проблеми, мети, об'єкта, предмета і назви теми наукового дослідження.*

Основні положення теми та методичні рекомендації

Науково-дослідний процес – це чітко організований комплекс дій, спрямований на отримання нових знань, що розкривають суть процесів і явищ у природі та суспільстві, з метою використання їх у практичній діяльності людей.

Наукове дослідження – це особлива форма процесу пізнання, систематичне, цілеспрямоване вивчення об'єктів, в якому використовуються засоби і методи науки та яке завершується формування знання про досліджуваний об'єкт

Мета наукового дослідження – всебічне, достовірне вивчення об'єкта, процесу чи явища, їх структури, зв'язків та відносин на основі розроблених в науці принципів і методів пізнання, а також отримання та впровадження в практику корисних для людини результатів.

Особливості сучасних наукових досліджень:

- спадковість характеризує зв'язок між живою і уречевленою науковою працею в раніше виконаних дослідженнях;
- імовірний характер результатів дослідження проявляється в тому, що воно спрямоване на створення нової інформації;
- унікальність дослідження знаходить своє відображення в обмеженні використання багатьох умов або типових методів та нормативних матеріалів, що полегшують організацію праці в матеріальному виробництві;
- тривалість дослідження вимагає від наукового працівника чіткого планування робіт як у часі, так і в просторі;
- зв'язок дослідження з практикою обумовлений необхідністю перетворення науки на безпосередньо виробничу силу.

Кожне наукове дослідження (НД) виконують згідно з визначеним науковим напрямом, що становить науку або комплекс наук, в межах яких проводяться дослідження. Науковий напрям може бути, наприклад: технічним, біологічним, економічним і т.ін. з можливою деталізацією.

Структурними одиницями наукового напряму є комплексні проблеми, теми, наукові питання.

Усе різноманіття наукових досліджень, що проводяться за різними науковими напрямами, вирішують окремі чи комплексні проблеми, використовують певну методологію та ін., їх можна класифікувати за окремими ознаками. Наприклад, за цільовим призначенням НД класифікують на 3 види:

1. Фундаментальні дослідження – спрямовані на відкриття та вивчення нових явищ і законів природи, на створення нових принципів дослідження, їхньою метою є розширення наукового знання суспільства, встановлення того, що може бути використано в практичній діяльності людини.

2. Прикладні дослідження – спрямовані на визначення способів використання законів природи для створення нових і вдосконалення існуючих способів і засобів людської діяльності. Прикладні дослідження, у свою чергу, поділяють на пошукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи.

Пошукові роботи спрямовані на пошук шляхів створення нової техніки або технології на основі способів, запропонованих у результаті фундаментальних досліджень. Результатом науково-дослідних робіт і є нові технології, дослідні установки, прилади тощо. Дослідно-конструкторські роботи завершуються підбором конструктивних характеристик, що є основою логічної конструкції.

3. Розробка – процес перетворення нової наукової та науково-технічної інформації, отриманої у результаті проведення фундаментальних і прикладних досліджень у форму придатну для впровадження в практику. Наукові дослідження класифікують також за іншими ознаками: видами зв'язку із суспільним виробництвом; важливістю для народного господарства; джерелами фінансування; тривалістю виконання дослідження тощо.

Розрізняють дві основні групи наукових досліджень: фундаментальні та прикладні.

Фундаментальні наукові дослідження – це наукова теоретична та/або експериментальна діяльність, спрямована на здобуття нових знань про закономірності розвитку та взаємозв'язку природи, суспільства, людини. Завданням фундаментальних наук є пізнання законів, що управляють поведінкою і взаємодією базисних структур природи і суспільства. Сфера проведення фундаментальних досліджень включає багато галузей наук. До них належать: велика група фізико-технічних і математичних наук

(математика, ядерна фізика, фізика плазми, фізика низьких температур та ін.); хімія і біологія; велика група наук про Землю (геологія, геофізика, фізика атмосфери, води і суші); соціальні науки. Фундаментальні дослідження можуть поділятися на вільні (чисті) і цілеспрямовані. Перші, як правило, мають індивідуальний характер і очолюються визнаним ученим – керівником роботи. Характерною особливістю цих досліджень є те, що вони наперед не визначають певних цілей, але в принципі спрямовані на отримання нових знань і більш глибоке розуміння навколишнього світу. Цілеспрямовані дослідження стосуються певного об'єкта і проводяться з метою розширення знань про глибинні процеси і явища, що відбуваються в природі, суспільстві, без урахування можливих галузей їх застосування.

Прикладні наукові дослідження – це наукова й науково-технічна діяльність, спрямована на здобуття й використання знань для практичних цілей. Безпосередня мета прикладних наук полягає в застосуванні результатів фундаментальних наук під час вирішенні пізнавальних і соціально-практичних проблем.

Прикладні науки можуть розвиватися з перевагою як теоретичної, так і практичної проблематики. Так, на базі економічної теорії, яка є фундаментальною наукою, розвиваються мікро- і макроекономіка, економічний аналіз тощо. Усі ці науки можна віднести до теоретичної прикладної економіки. На стиках прикладних наук і виробництва розвивається особлива галузь досліджень – так звані розробки, у процесі яких реалізуються результати практичних прикладних наук у вигляді конкретних технологічних процесів, конструкцій, матеріалів.

Можна виділити три види пізнавальних завдань: емпіричні, теоретичні й логічні.

Емпіричні пізнавальні завдання полягають у відборі й ретельному вивченні фактів. Одним із найважливіших методів пізнання є експеримент, коли дослідник свідомо втручається в поведінку предметів або в перебіг явищ і процесів для отримання конкретних кількісних та/або якісних даних про предмет, який вивчають.

Вирішуючи теоретичні завдання дослідник завжди має справу з реальними об'єктами і виходить за межі характеристик, за якими безпосередньо ведеться спостереження. Він відтворює механізм явищ або процесів, що надає можливість пояснити встановлені факти. Разом із тим теоретичні знання можна перевірити емпірично.

Не менш важливу роль у науковому дослідженні фактів відіграють логічні методи. Під ними розуміють таке оперування знаннями і засобами їх

отримання, яке дозволяє отримати нові знання, не звертаючись після кожного етапу міркувань до емпіричної перевірки.

Логічні завдання можуть вирішуватися при організації наукового дослідження, побудові теорії й розробці гіпотез, коли мають задовольнятися логічні та гносеологічні вимоги, суть яких полягає в тому, що всі терміни, поняття, ознаки мають уводитися з моносемічним значенням і перебувати в однозначному зв'язку. Наука включає також методологію і методи дослідження.

Вибір теми дослідження і обґрунтування її актуальності (новизна, позитивний ефект) обумовлені перспективою розвитку даного питання, плодovitістю висунутих гіпотез. Важливе значення має аналіз сучасного стану і історія питання на базі накопиченої наукової інформації. В результаті вивчення історії питання формулюється задача дослідження і висувається робоча гіпотеза. В поставленій задачі обґрунтовується відповідність вибраної теми рівню розвитку науки і техніки, а також можливість конкретних досліджень. Гіпотеза формулюється як пропозиція про зв'язки явища, що вивчається, або між ними. В процесі дослідження здійснюється перевірка і уточнюється гіпотеза.

Сформульована задача представляє методику дослідження (теоретичне, експериментальне, теоретично-експериментальне) і дозволяє розробити його план, який дозволяє розбити задачу на ряд більш простих.

Для вивчення спеціальності характерні всі форми наукових досліджень, проте частіше інших зустрічаються роботи теоретико- експериментального напрямку, послідовність котрих можна сформулювати в таких пунктах:

1. вступ (стан питання і поставлення задачі).
2. теоретичне дослідження.
3. експериментальна перевірка встановлених теоретичних залежностей.
4. інтерполювання результатів
5. висновки.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Завдання

Охарактеризуйте детально стадії (етапи) науково-дослідного процесу
(створити презентацію)

Теми рефератів:

1. Роль наукового експерименту як емпіричної перевірки результатів теоретичної частини дослідження.
2. Ступені вищої освіти. Наукові ступені. Вчені звання. Вищі академічні звання.
3. Гіпотеза та її доказ.
4. Вибір теми наукового дослідження: фактори, прийоми та засоби.
5. Критерії вибору та обґрунтування теми наукового дослідження.

Тести:

- 1) Дайте визначення поняття «наукове дослідження»:
 - а) цілісний підхід до вивчення окремих явищ;*
 - б) застосування історичного підходу до окремих явищ до пізнання дійсності;*
 - в) цілеспрямоване вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на них різних факторів, а також вивчення взаємодії між ними.*
- 2) Які риси характерні для наукового дослідження:
 - а) послідовність;*
 - б) актуальність;*
 - в) доказовість;*
 - г) об'єктивність;*
 - д) відтворюваність;*
 - е) точність;*
 - ж) реальність.*
- 3) Відображає проблему в її характерних рисах і в такий спосіб окреслює межі дослідження, конкретизуючи основний задум та створюючи передумови успіху роботи в цілому, – це:
 - а) тема;*
 - б) закономірність;*
 - в) положення;*
 - г) ідея.*

4) Назвіть головні етапи наукового дослідження за черговістю проведення (ж, ...):

- а) встановлення наукового закону;*
- б) узагальнення наукових факторів;*
- в) доведення правильності гіпотез;*
- г) виникнення ідеї;*
- д) проведення експерименту;*
- е) формулювання понять, суджень;*
- є) висунення гіпотез.*

5) Знайдіть правильну відповідь (встановіть відповідність терміна та його визначення):

- 1. Аксиома*
- 2. Положення*
- 3. Закон*
- 4. Ідея*

- а) це об'єктивний, істотний, внутрішній, необхідний і стійкий зв'язок між явищами, процесами;*
- б) це положення, яке є початковим, тим, що не вимагає доказів і з якого за встановленими правилами виводяться інші положення;*
- в) це: 1) нове інтуїтивне пояснення події або явища; 2) провідне стрижневе положення в теорії;*
- г) наукове твердження, сформульована думка.*

6) За яких умов гіпотеза переконлива:

- а) не суперечить принципам наукового пізнання;*
- б) пояснює всі фактори, для вивчення яких вона висувається*
- в) логічно не суперечлива;*
- г) усі відповіді правильні;*
- д) ураховує раніше відомі в науці закони;*
- е) принципово перевіряється;*
- є) максимально проста.*

7) Загальне, фундаментальне поняття, що відображає найбільш істотні властивості і відносини предметів і явищ, – це:

- а) категорія;*
- б) ідея;*
- в) думка;*
- г) принцип.*

8) При визначенні змісту наукової проблеми (теми) необхідно:

- а) з'ясувати, які явища, предмети, процеси, закономірності має охоплювати проблема;*
- б) визначити коло літературних джерел і документів, що є основними і вихідними в розробці проблеми;*
- в) обмежити тему від питань суміжних тем;*
- г) усі відповіді правильні.*

9) Теорія – це:

- а) одна з форм раціональної розумової діяльності;*
- б) логічно організоване знання, концептуальна система знань, яка адекватно й цілісно відображає певну сферу дійсності;*
- в) цілісна система достовірних знань;*
- г) усі відповіді правильні.*

Спеціальна література:

1. Афанасьєв А.О. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ А.О. Афанасьєв, Є.В. Кузькін. Х.: Вид. ХНЕУ, 2005. 96 с.
2. Грабченко А.І. Методи наукових досліджень: навч. посібник/ А.І. Грабченко, В.О. Федорович, Я.М. Гаращенко. Х.: НТУ «ХП», 2009. 142 с.
3. Дороніна М.С. Технологія соціально-економічних наукових досліджень (схеми і приклади): навч. посібник. ВД «ІНЖЕК», 2007. 120 с.
4. Жоль К.К. Методы научного познания и логика (для юристов): учеб. пособие. К.: Атика, 2001. 288 с.
5. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
6. Корягін М.В. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ М.В. Корягін, М.Ю. Чік. К. : Алерта, 2014. 622 с.
7. Краснобокий Ю.М. Словник-довідник науковця-початківця/ Ю.М. Краснобокий. К. : Наук. світ, 2000. 83 с.

8. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 192 с.
9. Мокін Б.І. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник/ Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. Вінниця: ВНТУ, 2014. 180 с.
10. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
11. Оспіщев В.І. Технологія наукових досліджень в економіці: навч. посібник / В.І. Оспіщев, В.В. Кривошей. К.: Знання, 2013. 255 с.
12. Палеха Ю.І. Основи науково-дослідної роботи: навч. посібник/ Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. К.: Вид-во «Ліра-К», 2013. 336 с.
13. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы: монография/ А.Д. Тихомиров. К.: Знання, 2005. 384 с.
14. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник/ В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. 7-ме вид., переробл. і доп. К.: Знання, 2010. 295 с.

Тема 3. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. *Поняття про методологію досліджень, види та функції наукових досліджень*
2. *Наукова парадигма*
3. *Методологія економічної науки*
4. *Типологія методів наукового дослідження*

Основні положення теми та методичні рекомендації

Методологія походить від грецького слова *methoges* — пізнання і *logos* — вчення. Отже, це вчення про методи дослідження, про правила мислення при створенні теорії науки. Поняття методології є складним і в різних літературних джерелах пояснюється по-різному. У багатьох зарубіжних літературних джерелах поняття методологій методів дослідження не розмежовуються. Вітчизняні науковці методологію розглядають як вчення про наукові методи пізнання і як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження та проводиться вибір пізнавальних засобів, методів і прийомів дослідження. Найбільш доцільним є визначення методології як

теорії методів дослідження, створення наукових концепцій, як системи знань про теорію науки або системи методів дослідження.

Методологія – це наука про структуру, логічну організацію, засоби і методи діяльності взагалі. Зазвичай під методологією розуміють перш за все методологію наукового пізнання, яка являє собою сукупність теоретичних положень про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної діяльності.

Методологію можна розглядати і як певну систему основоположних ідей.

Сукупність методів, які застосовуються при проведенні наукових досліджень у межах тієї чи іншої науки, складають її методологію. Це поняття має два значення: по-перше, методологія – це сукупність засобів, методів, прийомів, які застосовують у певній науці, по-друге, це галузь знань, яка вивчає засоби, принципи організації пізнавальної і практично-перетворюючої діяльності людини.

Отже, методологія – філософське вчення про методи пізнання і перетворення дійсності, використання принципів світогляду в процесі пізнання й практики.

Наукові дослідження класифікують за різними ознаками: в залежності від методів дослідження, що використовуються; в залежності від сфери використання результатів; за видами зв'язку з суспільним виробництвом; За ступенем важливості для народного господарства; в залежності від джерел фінансування; за тривалістю розробки наукові дослідження; за стадіями дослідження; в залежності від місця проведення; за складом якостей об'єкту тощо.

Наукові співтовариства як особливі структури в науці формують дослідники з певною науковою спеціальністю. Існують ці співтовариства на багатьох рівнях. Найглобальнішим є співтовариство представників природничих наук. Нижче на рівні в цій системі основних наукових професійних груп перебувають співтовариства фізиків, хіміків, астрономів, зоологів тощо. Ці групи належать не до жорстких, а до діахронічних (таких, що змінюються) утворень. Належні до них учені, як правило, поділяють методологічні та аксіологічні (ціннісні) принципи, які утворюють парадигму конкретної науки.

Парадигма – сфера вільних ідей, як першообраз, зразок, відповідно до якого бог-деміург створив світ сущого, в античній та середньовічній філософії; у сучасному трактуванні – система творчих методологічних й аксіологічних (ціннісних) установок, взятих усіма членами наукового співтовариства за зразок вирішення наукових завдань.

Процес пізнання, як основа будь-якого наукового дослідження, є складним і вимагає концептуального підходу на основі певної методології.

Методологія походить від грецького слова *methogēs* – пізнання і *logos* – вчення. Отже, це вчення про методи дослідження, про правила мислення при створенні теорії науки.

Метод – це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання. Фактично різниця між методом і теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт й умова майбутніх досліджень.

У кожному науковому дослідженні можна виділити два рівні:

- емпіричний, на якому відбувається процес накопичення фактів;
- теоретичний – досягнення синтезу знань (у формі наукової теорії). Важливу роль у науковому дослідженні відіграють пізнавальні

завдання, що з'являються при вирішенні наукових проблем. Емпіричні завдання спрямовані на виявлення, точний опис і детальне вивчення різних фактів, явищ і процесів. Емпіричні дослідження дають можливість отримувати різнобічну інформацію про стан явищ, процесів і сприяють поглибленню їх кількісного та якісного аналізів. На емпіричному рівні науковець отримує нові знання на основі досліду за допомогою опису, спостереження та експерименту.

Методи емпіричних досліджень:

Спостереження – це цілеспрямоване вивчення предметів, що переважно спирається на дані органів чуттів (відчуття, сприйняття, уявлення). Під час спостереження отримуються знання не лише про зовнішні сторони об'єкту пізнання, але й про його суттєві властивості. Спостереження може бути безпосереднім та опосередкованим.

Експеримент – це цілеспрямоване і активне втручання у хід процесу, що вивчається, відповідні зміни об'єкта чи його відтворення у спеціально створених і контрольованих умовах. Основними стадіями здійснення експерименту є: планування і будова; контроль; інтерпретація результатів. Експеримент має дві взаємопов'язані функції: дослідну перевірку гіпотез і теорій, а також формування нових наукових концепцій. У залежності від цих функцій виділяють експерименти: дослідницький (пошуковий), перевірочний (контрольний), відтворюючий, ізолюваний тощо, а у залежності від характеру об'єктів – фізичні, хімічні, біологічні, соціальні і т.ін. Отже, експеримент – це найбільш загальний емпіричний метод пізнання, який не лише включає спостереження й вимірювання, а й здійснює перестановку, зміну об'єкта дослідження тощо. У цьому методі можна виявити вплив од-

ного чинника на інший. Емпіричні методи пізнання відіграють велику роль у науковому дослідженні. Вони не лише є основою для закріплення теоретичних передумов, а й часто становлять предмет нового відкриття, нового наукового дослідження.

Опис – пізнавальна операція, що полягає у фіксуванні результатів досліду (спостереження чи експерименту) за допомогою певних систем позначень, що прийняті у науці.

Вимірювання – це сукупність дій, що виконуються за допомогою засобів вимірювання з метою знаходження числового значення вимірюваної величини у прийнятих одиницях виміру.

Аналіз – це поділ об’єкта на складові частини з метою їх само- стійного вивчення. Видами аналізу є механічний поділ; визначення динамічного складу; виявлення форм взаємодії елементів цілого; зна- ходження причин явищ; виявлення рівня знання та його структури тощо. Різновидом аналізу є поділ на класи (множини) предметів на підкласи – класифікація і періодизація.

Синтез – це об’єднання, реальне і розумове, різних сторін, частин предмета в єдине ціле. Синтез – це не довільне, еkleктичне поєднання розрізнених частин, “шматочків” цілого, а діалектична єдність з виділенням сутності.

Абстрагування – це процес мисленевого відволікання від ряду властивостей і відносин явища, яке вивчається, з одночасним виділенням властивостей (насамперед, суттєвих, загальних), що цікавлять дослідника. Існують різні види абстракцій: абстракції ототожнення, ізолююча абстракція, абстракція актуальної нескінченності, абстракція потенційної здійснюваності.

Даний перелік не є вичерпним.

Тестові завдання:

1) Вчення про методи пізнання та перетворення дійсності – це:

- а) методологія;*
- б) методика;*
- в) філософія.*

2) Загальні принципи пізнання і категоріальний склад науки в цілому – це рівень методології наукового дослідження:

- а) філософський;*
 - б) загальнонауковий;*
 - в) конкретно-науковий;*
 - г) технологічний.*
- 3) Знання про об'єкт або явище, достовірність якого доведено, – це:
 - а) теза;*
 - б) факт;*
 - в) аргумент;*
 - г) твердження.*
- 4) Досліджене, спрямоване на різнобічне вивчення досліджуваного процесу в різноманітних аспектах, – це дослідження:
 - а) комплексне;*
 - б) колективне;*
 - в) інтегроване;*
 - г) масштабне.*
- 5) Сукупність прийомів і способів конкретного дослідження – це:
 - а) методика;*
 - б) методологія;*
 - в) лабораторна техніка;*
 - г) метод.*

Теми для рефератів:

1. Фактори, що стимулюють творче мислення.
2. Фактори, що гальмують творче мислення.
3. Креативність як компетенція наукового працівника.

Спеціальна література:

1. Афанасьєв А.О. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ А.О. Афанасьєв, С.В. Кузькін. Х.: Вид. ХНЕУ, 2005. 96 с.
2. Грабченко А.І. Методи наукових досліджень: навч. посібник/ А.І. Грабченко, В.О. Федорович, Я.М. Гаращенко. Х.: НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.

3. Дороніна М.С. Технологія соціально-економічних наукових досліджень (схеми і приклади): навч. посібник. ВД «ІНЖЕК», 2007. 120 с.
4. Жоль К.К. Методы научного познания и логика (для юристов): учеб. пособие. К.: Атика, 2001. 288 с.
5. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
6. Корягін М.В. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ М.В. Корягін, М.Ю. Чік. К. : Алерта, 2014. 622 с.
7. Краснобокий Ю.М. Словник-довідник науковця-початківця/ Ю.М. Краснобокий. К. : Наук. світ, 2000. 83 с.
8. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 192 с.
9. Мокін Б.І. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник/ Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. Вінниця: ВНТУ, 2014. 180 с.
10. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
11. Оспіщев В.І. Технологія наукових досліджень в економіці: навч. посібник / В.І. Оспіщев, В.В. Кривошей. К.: Знання, 2013. 255 с.
12. Палеха Ю.І. Основи науково-дослідної роботи: навч. посібник/ Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. К.: Вид-во «Ліра-К», 2013. 336 с.
13. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы: монография/ А.Д. Тихомиров. К.: Знання, 2005. 384 с.
14. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник/ В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. 7-ме вид., переробл. і доп. К.: Знання, 2010. 295 с.

Тема 4. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (РОБОТА З НАУКОВОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ)

1. *Поняття про наукову інформацію та її роль у здійсненні наукових досліджень.*
2. *Бібліотечно-бібліографічні джерела інформації у наукових дослідженнях.*
3. *Методика вивчення наукової, навчальної, навчально-методичної літератури.*

Основні положення теми та методичні рекомендації

Слово «інформація» в перекладі з латинського означає роз'яснення.

Роз'яснення – це відомості про довкілля, про процеси, які здійснюються в ньому, про події і стан, що сприймаються людьми, які керують машинами та системами. Це одне із загальних понять науки, що означає певні відомості, сукупність якихось даних, знань, детальна, систематизована подача певного відібраного матеріалу, але без будь-якого аналізу.

Наукова інформація – це логічна інформація, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці. Основні ознаки наукової інформації.

- вона отримується в процесі пізнання закономірностей об'єктивної дійсності, підґрунтям якої є практика, і подається у відповідній формі;

- це документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки, виробництва, отримані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої та громадської діяльності.

Основні джерела науково-технічної інформації можна згрупувати в такому вигляді:

1. Монографія – це наукова праця, присвячена глибокому викладу матеріалу в конкретній, зазвичай вузькій галузі науки. Це наукова праця одного або декількох авторів. Вона має достатньо великий обсяг: не менше 50 сторінок машинописного тексту. Це наукове видання, що містить повне й вичерпне дослідження якоїсь проблеми чи теми.

2. Збірник – це видання, яке складається з окремих робіт різних авторів, присвячених одному напрямку, але з різних його галузей. У збірнику публікуються закінчені праці з рекомендацією їх використання.

3. Періодичні видання – це журнали, бюлетені та інші видання з різних галузей науки і техніки. В періодичних виданнях можуть друкуватись праці і їх результати. Виклад матеріалу проводиться в популярній, доступній формі.

4. Спеціальні випуски технічних видань – це документи інформаційного, рекламного плану, аналітичні, статистичні дані з проблеми.

5. Патентно-ліцензійні видання (патентні бюлетені).

6. Стандарти – це нормативно-технічні документи щодо єдиних вимог до продукції, її розробки, виробництву та застосуванню.

7. Навчальна література – це підручники, навчальні посібники, навчально-методична література.

8. Надруковані документи – це дисертації, звіти про науково-дослідну роботу, окремі праці. Це документи для студентів, аспірантів, які займаються науково-дослідною роботою: планові, звітні документи, статистичні та опубліковані доповіді, методичні та інструкційні матеріали.

9. Науково-інформаційна діяльність - сукупність дій, спрямована на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави, що полягає в її збиранні, аналітико-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні.

10. Інформаційні ресурси науково-технічної інформації – це систематизовані зібрання науково-технічної літератури і документації, зафіксовані на паперових та інших носіях.

11. Довідково-інформаційний фонд – це сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб.

12. Довідково-пошуковий апарат – це сукупність упорядкованих вторинних документів, створюваних для пошуку першоджерел;

13. Інформаційні ресурси спільного користування – це сукупність інформаційних ресурсів державних органів науково-технічної інформації (бібліотека, фірми, організації);

14. Аналітико-статистична обробка науково-технічної та практичної інформації;

15. Інформаційний ринок – це система економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг.

Законом України «Про інформацію» визначено головні принципи інформаційних відносин:

- гарантованість права на інформацію;
- доступність інформації та свобода обміну нею;
- об'єктивність, вірогідність інформації;
- повнота і точність інформації;
- законність отримання, використання, поширення і зберігання інформації.

Бібліотека (від грец. biblĭo – книга, itieke – сховище), сягає своїми коріннями III тис. до н. є. як сховище пам'яток шумерської культури, де зберігалися десятки тисяч глиняних пластинок з клинописними текстами у Месопотамії. Систематизовані за змістом пластинки розташовували у ящиках або закритих корзинах і до них додавали своєрідні каталоги – етикетки, які

визначали зміст текстів, що знаходяться у сховищах. 90% джерел інформації міститься у бібліотеках.

Масові бібліотеки в Україні мають універсальні фонди. Вони задовольняють широкі читацькі запити – від художньої літератури до навчальної, науково-популярної і навіть спеціальної з усіх основних галузей знань.

Наукові бібліотеки забезпечують учених і спеціалістів літературою з відповідних галузей знань, виконують роботи, спрямовані на підготовку і підвищення кваліфікації кадрів науково-дослідного фаху.

Отже, забезпечуючи збереження і активне використання знань, накопичених у процесі еволюції людства, бібліотеки стали інтелектуальними центрами науки, сприяють підвищенню інтелектуального і морального потенціалу суспільства, гуманізації всіх соціальних процесів, сприяють формуванню наукового світогляду і підвищенню культурного рівня кожної окремої людини.

Бібліографія (грец. *biblion* – книжка, *grapho* – пишу) – це галузь знання про методи і способи складання покажчиків, списків, оглядів друкованих творів. Завдання бібліографії полягає у реєстрації друкованих творів з певної галузі знань, окремої проблеми, теми. Подається вона у наукових дослідженнях у вигляді переліку книг, журналів і статей із посиланням на місце і рік опублікування, видавництво та ін.

Залежно від цільового призначення бібліографічні літературні джерела інформації поділяють на такі види:

- праці відомих представників економічної думки;
- статистичні матеріали;
- науково-дослідна література;
- навчальна література;
- науково-популярна література;
- практичні посібники;
- довідкова література.

Особливим інформаційним джерелом в сучасному суспільстві виступає Інтернет, який містить у собі всі попередньо визначені джерела. Проте при опрацюванні інформації з мережі Інтернет необхідно враховувати те, що ця інформація не завжди є належним чином відредагована та відповідає дійсності.

Наукові дослідження базуються на досягненнях науки, тому не випадково кожна стаття, брошура, книга включає в себе посилання на попередні дослідження.

Доповідь, реферат, наукова (дипломна) робота мають бути пов'язані з інформаційними матеріалами і містити огляд літератури за тематикою дослідження, а це вимагає від дослідника наполегливої праці з науковою літературою.

Уміти працювати з книгою – це означає швидко розбиратися в її структурі, правильно оцінювати і фіксувати в зручній формі все, що здається цікавим і потрібним, для виконання наукового дослідження.

Вважається, що вивчення літератури з обраної теми слід починати із загальних робіт, щоб мати уявлення щодо основних питань, близьких до теми дослідження, а потім вести пошук нових видань спеціальної літератури.

При чому на першому етапі слід охопити якомога більше джерел, а потім поступово “відсіювати” зайві видання. Однак продуктивнішою є методика, за якою від самого початку роботи свідомо обмежується коло джерел, а вивчення починається саме з тих, що мають безпосереднє відношення до теми наукового дослідження. Як показує досвід, надмірне коло джерел інформації на довгий час гальмує вирішення конкретної наукової проблеми.

Етапи вивчення наукових джерел інформації можна поділити на:

- загальне ознайомлення з вирішенням наукової проблеми;
- побіжний перегляд відібраної літератури і систематизація її відповідно до змісту роботи і черговості вивчення, опрацювання;
- читання за послідовністю розміщення матеріалу;
- вибіркове читання окремих частин;
- виписування потрібного матеріалу для формування тексту науково-дослідної роботи;
- критичне оцінювання записаного, редагування і чистовий запис як фрагменту тексту наукової роботи (статті, монографії, наукової (дипломної) роботи, дисертації тощо).

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає суть інформаційного забезпечення наукових досліджень?
2. Якими критеріями визначається якість інформації?
3. Що таке економічна інформація?
4. Які види інформації ви знаєте?
5. Назвіть джерела наукових досліджень.
6. Які є види первинних наукових документів, що не публікуються?
7. Назвіть наукові документи, які належать до складу вторинних.
8. Зміст та призначення бібліографічних джерел.

9. Принципи збору інформаційного матеріалу.
10. Мета проведення моніторингу літератури.
11. Суть та порядок написання огляду літератури.
12. Послідовність вивчення літературних джерел.
13. Як класифікується наукова інформація?
14. Де можна знайти вихідну інформацію щодо дослідження конкретного питання?
15. Що таке інформаційний пошук, яким він може бути?
16. Що дозволяє отримати вивчення наукової літератури?
17. На які етапи доцільно поділити процес роботи з науковою літературою?
18. Які властивості характерні науковим фактам?
19. Яких правил потрібно дотримуватися при цитуванні літератури?
20. Які ви знаєте форми обміну науковою інформацією?
21. Класифікація інформації.
22. Роль інформації на етапах науково-дослідної роботи. Функції інформації.
23. Джерела інформації та їх класифікація.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Розподілити друковані джерела інформації на первинні та вторинні у таблицю: *науково-технічний звіт, монографія, анотація, навчальний посібник, авторська книга, бібліотечний покажчик, дисертація, реферат, депонований рукопис, довідник, бібліографічний опис, автореферат, бібліотечний каталог, науковий переклад, книга, рукопис, інформаційний довідник, навчально-методичний посібник, каталог, анотація.*

Первинні джерела інформації / Вторинні джерела інформації

Тести

1) Анотація – це:

- а) оригінальний твір;*
- б) плагіат;*
- в) конспект;*
- г) вторинний документ;*
- д) реферат.*

2) Способи розміщення в списку використаних джерел:

- а) хронологічний порядок;*
- б) алфавітний порядок за першою літерою прізвища автора або назви праці;*
- в) тематичний порядок;*
- г) спочатку зарубіжні джерела, потім – всі інші.*

3) Стислий зміст книги, який надає загальне уявлення про книгу, статтю та брошуру, – це:

- а) анотація;*
- б)резюме;*
- в) нотатки;*
- г) конспект.*

4) Вставте пропущене слово:

Журнал, у якому публікуються роботи з певної галузі академічної науки, – це журнал _____.

5) Стислий виклад кандидатської та докторської дисертації, який виконується після її фактичного завершення, – це:

- а) науковий огляд;*
- б) автореферат;*
- в) монографія;*
- г) препринт.*

6) Наукове видання, що містить стислі основні наукові матеріали, отримані автором, опубліковані до виходу видання, де наукові результати дослідження будуть надруковані повністю, – це:

- а) монографія;*
- б) тези доповідей (повідомлення);*
- в) препринт;*
- г) автореферат дисертації.*

7) Документ, призначений для розповсюдження інформації, що міститься в ньому, який пройшов редакційно–видавничу обробку, отриманий друкуванням або тисненням, поліграфічно – самостійно оформлений та має вихідні відомості, – це:

- а) видання;*
- б) друкована праця;*
- в) первинне джерело інформації;*
- г) вторинне джерело інформації.*

8) Комплекс нових знань щодо явищ і подій дійсності, які отримує споживач (суб'єкт) у процесі своєї діяльності, – це:

- а) пізнання;*
- б) знання;*
- в) інформація;*
- г) наука.*

Спеціальна література:

1. Афанасьєв А.О. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ А.О. Афанасьєв, Є.В. Кузькін. Х.: Вид. ХНЕУ, 2005. 96 с.
2. Грабченко А.І. Методи наукових досліджень: навч. посібник/ А.І. Грабченко, В.О. Федорович, Я.М. Гаращенко. Х.: НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.
3. Дороніна М.С. Технологія соціально-економічних наукових досліджень (схеми і приклади): навч. посібник. ВД «ІНЖЕК», 2007. 120 с.
4. Жоль К.К. Методы научного познания и логика (для юристов): учеб. пособие. К.: Атика, 2001. 288 с.
5. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
6. Корягін М.В. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ М.В. Корягін, М.Ю. Чік. К. : Алерта, 2014. 622 с.
7. Краснобокий Ю.М. Словник-довідник науковця-початківця/ Ю.М. Краснобокий. К. : Наук. світ, 2000. 83 с.
8. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 192 с.
9. Мокін Б.І. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник/ Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. Вінниця: ВНТУ, 2014. 180 с.

10. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
11. Оспіщев В.І. Технологія наукових досліджень в економіці: навч. посібник / В.І. Оспіщев, В.В. Кривошей. К.: Знання, 2013. 255 с.
12. Палеха Ю.І. Основи науково-дослідної роботи: навч. посібник/ Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. К.: Вид-во «Ліра-К», 2013. 336 с.
13. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы: монография/ А.Д. Тихомиров. К.: Знання, 2005. 384 с.
14. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник/ В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. 7-ме вид., переробл. і доп. К.: Знання, 2010. 295 с.

Тема 5. НАПИСАННЯ І ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

- 1. Наукова публікація: поняття, функції, основні види*
- 2. Наукова монографія, наукова стаття, тези*
- 3. Методика підготовки та оформлення публікацій*
- 4. Форми звітності при науковому дослідженні*

Основні положення теми та методичні рекомендації

Результати науково-дослідної роботи оформляють не лише у вигляді наукової або дипломної роботи. Вони узагальнюються також у кандидатських і докторських дисертаціях, авторефератах дисертацій, тезах доповідей, статтях, монографіях, методичних і практичних матеріалах, підручниках, навчальних та навчально-методичних посібниках тощо.

Наукова публікація (в перекладі з латинського -publicato - оголошую всенародно, оприлюднюю) - це доведення інформації до громадськості за допомогою преси, радіомовлення, телебачення; розміщення в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках).

Головні функції публікацій:

- Оприлюднення результатів наукової роботи;
- Сприяння встановленню пріоритету автора при аналогічних за змістом наукових статтях;
- Свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми;

- Підтвердження достовірності основних результатів і висновків наукової роботи, її новизни та наукового рівня, оскільки після виходу в світ публікація стає об'єктом вивчення й оцінки широкою науковою громадськістю;

-Підтвердження факту апробації та впровадження результатів і висновків дисертації;

-Відображення основного змісту, наукового рівня та новизни дослідження;

- Забезпечення первинною науковою інформацією суспільства, повідомлення про появу нового наукового знання, передача його у загальне користування.

Особливе значення мають наукові публікації, що вийшли друком у формі видань. Науковим вважається видання результатів теоретичних або емпіричних досліджень, а також підготовлених науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів, літературних текстів. Воно призначене для фахівців відповідної галузі та наукової роботи. Наукові видання можуть бути двох груп:

- науково-дослідні;

- джерелознавчі.

До науково-дослідних належать: - монографія;

- науковий реферат (автореферат);

-інформативний реферат - коротке письмове викладення однієї наукової праці, що стисло висвітлює її зміст. Він акцентує увагу на нових повідомленнях;

- тези доповідей;

- збірники наукових праць.

До другої групи наукових видань належать: джерелознавчі видання або наукові документальні видання, які містять пам'ятки культури та історичні документи, що пройшли текстологічне опрацювання, мають коментарі, вступи, статті, допоміжні покажчики тощо.

Серед наукових неперіодичних видань можна виділити:

- книги (книжкове видання обсягом понад 48 сторінок);

- брошури (книжкове видання обсягом від 4 до 48 сторінок).

Оформлення отриманих результатів наукових досліджень у формі звіту (чи іншої форми опису результатів) і запровадження їх у практику є завершальним етапом проведення досліджень.

При цьому варто дотримуватися таких загальних рекомендацій:

— назва і зміст звіту мають відповідати темі дослідження і не виходити за її межі;

– тема має бути розкрита досить вичерпно і повно, з викладом провідних ідей, аргументованих і логічних змістових складових дослідження;

– звіт має відповідати загальноприйнятим правилам оформлення наукових робіт (стилістика, посилання, довідки, літературні джерела тощо); у той же час слід уникати наукоподібності, використання великої кількості посилань, зловживання спеціальними термінами.

Наукові результати – це нові знання, отримані в процесі виконання науково-дослідної роботи. Вони повинні відповідати таким вимогам, як:

- актуальність на даний період розвитку науки і практики;
- новизна: вперше отримані, розвинуті, розроблені;
- практичне значення, використання в професійній роботі фахівця;
- достовірність;
- коректність використання математичних моделей, формул;
- точність виконання розрахунків;
- повторюваність в процесі експерименту;
- однозначність формувань.

Значну частину наукових інформацій та звітів використовують для удосконалення управління процесом, підвищення ефективності діяльності підприємств, організацій та установ.

Широко використовується така форма впровадження як доповіді, виступи, лекції на наукових та практичних заходах.

Нарада – це форма колективних контактів вчених і фахівців одного наукового спрямування.

Колоквіум – це форма колективних зустрічей, де, як правило, обмін думками вчених різних напрямів, тобто це форма невимушеної дискусії, але де є офіційні доповідачі.

Симпозіум – це напівофіційна бесіда за завчасно підготовленими доповідями, а також виступами експромтом. Це можуть бути і бесіди в кулуарах.

Конференція – найбільш поширена форма обміну інформацією за певною тематикою. Одна частина доповідачів повідомляє певні наукові ідеї, результати дослідження, досвіду роботи, інша - більша частина є слухачами, сприймають інформацію беруть участь в обговоренні.

З'їзди, конгреси, виставки, ярмарки, фестивалі є найбільш високою і представницькою формою спілкування, вони носять національний або міжнародний характер. Тут відпрацьовується стратегія певної галузі науки і економіки, здійснюється обмін досвідом та науковими напрацюваннями фахівців, забезпечується координація наукових досліджень в широких просторах межах світової спільноти.

Питання для самоконтролю

1. Наукова публікація: поняття, функції, основні види.
2. Наукова монографія.
3. Які існують відмінності між дисертацією та монографією?
4. В які установи обов'язково мають надсилатися наукові видання, в яких опубліковано основні результати дисертаційних робіт?
5. Наукова стаття та її структурні елементи.
6. Призначення та зміст анотації до наукової статті.
7. Тези наукової доповіді.
8. Правила написання тез.
9. Методика підготовки доповіді на конференцію.
10. Специфіка усного виступу.
11. Етапи роботи над рукописом наукової публікації.
12. Методичні прийоми викладу наукового матеріалу.
13. Загальні вимоги до рукопису наукової публікації.
14. У чому полягає мета презентаційної роботи, кваліфікаційної роботи, науково-дослідницької роботи.
15. Назвіть форми презентаційних робіт. Які з них є усними?
16. Як здійснюється апробація результатів НД?
17. У чому полягає відмінність між колективним обговоренням та науковим семінаром?
18. У чому полягає різниця між конференцією та науковим семінаром?
19. Що таке експериментальне впровадження як форма апробації результатів НД?
20. Що відрізняє стендову доповідь від звичайної усної доповіді?
21. Якою є структура усної доповіді?
22. У чому полягають особливості підготовки постера для доповіді?
23. Якою є рекомендована структура постера для доповіді?
24. Що таке літературний огляд? Які обов'язкові вимоги висуваються щодо його підготовки?
25. Назвіть основні методики викладу матеріалу в публікаціях? Чим вони відрізняються?
26. Які форми публікацій вам відомі?
27. Основні елементи наукового звіту.
28. Якими нормативними актами потрібно керуватися під час підготовки наукового звіту?
29. Навіщо створювати електронний профіль науковця?
30. Які реєстрові системи щодо дослідників вам відомі?

ТЕМИ НАУКОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ І РЕФЕРАТИВ

1. Моральна відповідальність ученого.
2. Популярні міжнародні соціальні мережі науковців.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Практичне завдання № 1

Підготуйте проблемні тези доповіді на конференцію за темою вашого дослідження.

Практичне завдання № 2

Підготуйте та оформіть відповідно до вимог обраного вами фахового журналу такі елементи статті за темою вашого дослідження: тема, автори, анотація, ключові слова, вступ, цілі статті.

Тести

1) Ознайомлення громадськості з основними результатами дослідження, – це призначення:

- а) кваліфікаційної роботи;*
- б) науково-дослідницької роботи;*
- в) презентаційної роботи;*
- г) фундаментальної роботи.*

2) Дискусія є головним елементом:

- а) колективного обговорення;*
- б) конференції;*
- в) наукового семінару;*
- г) конгресу.*

3) Виклад результатів досліджень з допомогою плаката, – це:

- а) повідомлення;*
- б) стендова доповідь;*
- в) плакатна доповідь;*
- г) немає вірної відповіді.*

4) Під час оформлення презентації до доповіді необхідно уникати:

- а) чергування текстових та бличних слайдів, та слайдів з рисунками;*
- б) горизонтального розміщення інформації;*
- в) кольорових схем «темний на світлому фоні»;*
- г) виразних текстур.*

5) Під час демонстрації слайдів,

а) потрібно супроводжувати слайди переказом інформації, що на них розміщена;

- б) необхідно якомога менше рухатися;*
- в) встановлювати автоматичний перехід між слайдами;*
- г) використовувати чіткі та виразні заголовки.*

6) До основних елементів наукової статті НЕ відносять:

- а) перелік скорочень;*
- б) список використаних джерел;*
- в) перспективи подальших;*
- г) перелік авторів досліджень.*

Спеціальна література:

1. Афанасьєв А.О. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ А.О. Афанасьєв, Є.В. Кузькін. Х.: Вид. ХНЕУ, 2005. 96 с.
2. Грабченко А.І. Методи наукових досліджень: навч. посібник/ А.І. Грабченко, В.О. Федорович, Я.М. Гаращенко. Х.: НТУ «ХП», 2009. 142 с.
3. Дороніна М.С. Технологія соціально-економічних наукових досліджень (схеми і приклади): навч. посібник. ВД «ІНЖЕК», 2007. 120 с.
4. Жоль К.К. Методы научного познания и логика (для юристов): учеб. пособие. К.: Атика, 2001. 288 с.

5. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
6. Корягін М.В. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ М.В. Корягін, М.Ю. Чік. К. : Алерта, 2014. 622 с.
7. Краснобокий Ю.М. Словник-довідник науковця-початківця/ Ю.М. Краснобокий. К. : Наук. світ, 2000. 83 с.
8. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 192 с.
9. Мокін Б.І. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник/ Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. Вінниця: ВНТУ, 2014. 180 с.
10. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
11. Оспіщев В.І. Технологія наукових досліджень в економіці: навч. посібник / В.І. Оспіщев, В.В. Кривошей. К.: Знання, 2013. 255 с.
12. Палеха Ю.І. Основи науково-дослідної роботи: навч. посібник/ Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. К.: Вид-во «Ліра-К», 2013. 336 с.
13. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы: монография/ А.Д. Тихомиров. К.: Знання, 2005. 384 с.
14. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник/ В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. 7-ме вид., переробл. і доп. К.: Знання, 2010. 295 с.

Тема 6. ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

- 1. Види наукових публікацій*
- 2. Наукова монографія.*
- 3. Наукова стаття.*
- 4. Тези наукової доповіді (повідомлення)*
- 5. Наукова доповідь (повідомлення)*
- 6. Правила оформлення публікацій*

Основні положення теми та методичні рекомендації

Результати науково-дослідної роботи оформляють не лише у вигляді курсової або дипломної роботи. Вони узагальнюються також у кандидатських і докторських дисертаціях, авторефератах дисертацій, тезах доповідей, статтях, монографіях, методичних і практичних матеріалах, підручниках, навчальних посібниках тощо. Для майбутнього фахівця, науковця дуже важливим є володіння методологією підготовки наукової публікації. Написання реферату, наукової статті, тез доповідей на конференції повинно відповідати вимогам жанру публікації і відповідно сприйматись читачами і слухачами. Це висуває певні вимоги до логіки побудови їх, форми, стилю і мови.

Монографія - це наукова праця, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми, що належить одному або декільком авторам. Є два види монографій: наукові і практичні. Наукова монографія - це науково-дослідницька праця, предметом якої є вичерпне узагальнення теоретичного матеріалу з наукової проблеми або теми з критичним його аналізом, визначенням вагомості, формулюванням нових наукових концепцій. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує первинною науковою інформацією суспільство, слугує висвітленню основного змісту і результатів наукового, дисертаційного дослідження. Наукову монографію характеризує єдність змісту і вона свідчить про науковий внесок здобувача в науку і розглядається як кваліфікаційна наукова праця. За цих умов вона заміняє дисертаційну роботу.

Традиційно склалась композиційна структура наукової монографії: титульний аркуш, анотація, перелік умовних позначень (при необхідності) вступ або передмова, основна частина, висновки або післямова, література, допоміжні покажчики, додатки, зміст. Монографія призначена перш за все для вчених і має відповідати за змістом і формою жанру публікації. Особливе значення тут мають чіткість формулювань і викладу матеріалу, логіка висвітлення основних ідей, концепцій, висновків.

Наукова стаття – є одним із видів публікацій, в якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні окремі питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців. Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки автору.

Тези (від thesis - положення, твердження) - це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. Тези доповіді - це опубліковані на початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді. Обсяг тез може бути в межах 2-3 сторінки машинописного тексту через 1,5-2 інтервали. Алгоритм тези можна подати так: теза - обґрунтування - доказ - аргумент - результат - перспектива. Тези доповіді, будь-якої наукової публікації оформляють згідно до вимог: - у правому верхньому куті розміщують прізвище автора та його ініціали та доповнюють відомостями про нього; - назва тез доповіді коротко відображає головну ідею, думку, положення (2 - 5 слів); - послідовність викладу змісту може бути наступна: актуальність, проблеми; стан розробки проблеми в науці і практиці; основна ідея, положення, висновки дослідження; основні результати та їх практичне значення. В тезах зазвичай не використовують цитати, цифровий матеріал. Формулювання кожної тези починається з нового рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях.

Реферат, доповідь, виступ, книги Вже з першого року навчання у вузі студенти повинні вміти підготувати реферат, виступ на семінарі, доповідь на науково-практичній конференції. Яких же вимог слід дотримуватись при їх підготовці та оформленні. Реферат (лат. referre - доповідати, повідомляти) короткий виклад змісту одного або декількох документів з певної теми. При індивідуальній роботі з літературою реферат є короткий збагачений запис ідей з декількох джерел. Часто реферат готують для того, щоб передати ці ідеї аудиторії. Обсяг реферату залежить від обраної теми, змісту документів, їх наукової цінності або практичного значення. Найчастіше маємо справу з інформативними і розширеними (зведеними) рефератами.

Питання для самоконтролю

31. Наукова публікація: поняття, функції, основні види.
32. Наукова монографія.
33. Які існують відмінності між дисертацією та монографією?
34. В які установи обов'язково мають надсилатися наукові видання, в яких опубліковано основні результати дисертаційних робіт?
35. Наукова стаття та її структурні елементи.
36. Призначення та зміст анотації до наукової статті.
37. Тези наукової доповіді.
38. Правила написання тез.
39. Методика підготовки доповіді на конференцію.

40. Специфіка усного виступу.
41. Правила оформлення публікацій.
42. Етапи роботи над рукописом наукової публікації.
43. Методичні прийоми викладу наукового матеріалу.
44. Загальні вимоги до рукопису наукової публікації.
45. Назвіть форми подання результатів НД за типами робіт.
46. У чому полягає мета презентаційної роботи, кваліфікаційної роботи, науково-дослідницької роботи.
47. Назвіть форми презентаційних робіт. Які з них є усними?
48. Як здійснюється апробація результатів НД?
49. У чому полягає відмінність між колективним обговоренням та науковим семінаром?
50. У чому полягає різниця між конференцією та науковим семінаром?
51. Що таке експериментальне впровадження як форма апробації результатів НД?
52. Що відрізняє стендову доповідь від звичайної усної доповіді?
53. Якою є структура усної доповіді?
54. У чому полягають особливості підготовки постера для доповіді?
55. Якою є рекомендована структура постера для доповіді?
56. Що таке літературний огляд? Які обов'язкові вимоги висуваються щодо його підготовки?
57. Назвіть основні методики викладу матеріалу в публікаціях? Чим вони відрізняються?
58. Які форми публікацій вам відомі?
59. Основні елементи наукового звіту.
60. Якими нормативними актами потрібно керуватися під час підготовки наукового звіту?
61. Навіщо створювати електронний профіль науковця?
62. Які реєстрові системи щодо дослідників вам відомі?

ТЕМИ НАУКОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ І РЕФЕРАТИВ

1. Винахідництво як евристичний спосіб наукового дослідження
2. Організація творчої діяльності науковця
3. Психологія наукової творчості
4. Робочий день науковця
5. Робоче місце науковця

Практичне завдання для самостійної роботи:

Підготуйте тези доповіді на обрану Вами конференцію. Перед передачею викладачу для перевірки прикріпіть файл з вимогами до оформлення. Після рецензування науковим керівником – за бажанням, надішліть матеріали для публікації у збірнику відповідної конференції до редакції.

Спеціальна література:

1. Афанасьєв А.О. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ А.О. Афанасьєв, Є.В. Кузькін. Х.: Вид. ХНЕУ, 2005. 96 с.
2. Грабченко А.І. Методи наукових досліджень: навч. посібник/ А.І. Грабченко, В.О. Федорович, Я.М. Гаращенко. Х.: НТУ «ХП», 2009. 142 с.
3. Дороніна М.С. Технологія соціально-економічних наукових досліджень (схеми і приклади): навч. посібник. ВД «ІНЖЕК», 2007. 120 с.
4. Жоль К.К. Методы научного познания и логика (для юристов): учеб. пособие. К.: Атика, 2001. 288 с.
5. Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посібник/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
6. Корягін М.В. Основи наукових досліджень: навч. посібник/ М.В. Корягін, М.Ю. Чік. К. : Алерта, 2014. 622 с.
7. Краснобокий Ю.М. Словник-довідник науковця-початківця/ Ю.М. Краснобокий. К. : Наук. світ, 2000. 83 с.
8. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 192 с.
9. Мокін Б.І. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник/ Б.І. Мокін, О.Б. Мокін. Вінниця: ВНТУ, 2014. 180 с.
10. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів/ за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр навч. л-ри, 2010. 352 с.
11. Оспіщев В.І. Технологія наукових досліджень в економіці: навч. посібник / В.І. Оспіщев, В.В. Кривошей. К.: Знання, 2013. 255 с.
12. Палеха Ю.І. Основи науково-дослідної роботи: навч. посібник/ Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. К.: Вид-во «Ліра-К», 2013. 336 с.
13. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы: монография/ А.Д. Тихомиров. К.: Знання, 2005. 384 с.

14. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник/ В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. 7-ме вид., переробл. і доп. К.: Знання, 2010. 295 с.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦКУРСУ

1. Виникнення та еволюція наук.
2. Предмет і сутність наукових досліджень.
3. Функції наукової теорії.
4. Категоріальний апарат.
5. Класифікація наук.
6. Процес наукового дослідження, його характеристика та етапи проведення.
7. Наукове дослідження як основна форма наукової діяльності.
8. Види та ознаки наукового дослідження.
9. Тема дослідження.
10. Постановка мети дослідження.
11. Формулювання завдань дослідження
12. Взаємозв'язок проблеми, мети, об'єкта, предмета і назви теми наукового дослідження.
13. Поняття про методологію досліджень.
14. Види та функції наукових досліджень.
15. Наукова парадигма.
16. Методологія економічної науки.
17. Типологія методів наукового дослідження.
18. Поняття про наукову інформацію та її роль у здійсненні наукових досліджень.
19. Бібліотечно-бібліографічні джерела інформації у наукових дослідженнях.
20. Методика вивчення наукової, навчальної, навчально- методичної літератури.
21. Наукова публікація: поняття, функції, основні види.
22. Наукова монографія.
23. Наукова стаття.

24. Тези.
25. Методика підготовки та оформлення публікацій.
26. Форми звітності при науковому дослідженні.
27. Види наукових публікацій
28. Наукова доповідь (повідомлення)
29. Правила оформлення публікацій.
30. Презентація.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

*Катерина Валеріївна Бориченко,
Анна Олександрівна Гудзь,
Олег Євгенович Панфілов*

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчально-методичний посібник
*для здобувачів вищої освіти I курсу магістратури
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності*

Електронне видання

Підписано до друку 22.12.2022.
Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 2,36.
Зам. № 2212-07.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com